

Tarbuş konfliktı

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Tarbuş konfliktı TARBUŞ KONFLIKTI

Müsürin patyşasy Fuat

1932-nji ýylyň 29-njy oktýabry. Respublikanyň döredilen gününüň baýram edilýän günü mynasybetli «Ankara Palas» otelinde bal gurnaldy.

Daşary ýurtly wekilleriňem gatnaşan agşamynyň birnäçe aýlap dowam etjek konflikte sebäp boljagyny bilýän ýokdy.

Konfliktin sebäbi feska (osmanly şapkasy) boldy!

Bala resmi egin-eşikli gelen müsürli ilçä Abdylmälik Hamzanyň kellesinde feska (Müsürde oňa tarbuş diýilýärdi) bardy.

Tarbuş döwlet işgäridigiňi aňladýan siwmoliki başgapdy we Kawalaly Mämmedaly paşa döwründen bäri geýilýärdi.

Türkiýe bolsa 1926-njy ýylda «Şlýapa hakdaky kanuny» bilen Mahmyt II-den – 1829-njy ýyldan bäri osmanlynyň resmi başgaby

feskadyr, saryk geýilmegini gadagan etdi.

Balda bolup geçen waka iki hepdeden soň «Daily Herald» iňlis gazetinde çykdy. Atatürk bala gatnaşan müsürli ilçini feskaly görende sowuk salamlaşanmyş we oňa tarbuşyny çykarmagy buýrupdyr. Kemsidilmä uçrandygyna garamazdan ilçi diplomatiki oňsuzlygyň orta çykmagyny islemändigini üçin talaba boýun egenmiş...

Habaryň çeşmesi bal gijesine gatnaşan iňlis diplomatlarynyň Londona ugradan maglumat habarnamasydy.

Müsür habar beriş serişdeleri iňlis gazetiniň habaryna salgylanan badyna köpçüligiň arasynda «tarbuş hadysasy» ulalyberdi. Milli buýsançlarynyň depgilenendigini pikir edýänler Türkiýäniň garşysyna çykyş edip başladylar. Hadysa ulaldy. Käbir gatlaklar Türkiýe bilen gatnaşyklaryň doly kesilmegini talap etdi.

Müsür Türkiýä gazaply nota iberdi...

Ýogsa-da... Habar dogrumydy?

* * *

1832-nji ýylyň 8-nji dekabry.

Daşary işler ministri Tewfik Rüştü Aras Müsüriň notasyna jogap berdi:

“Balyň resmi bölümi gutaryp, biraz çynlakaý hereket edilýän ikinji bölegine geçilmänkä ilki resmi lybaslary bilen gelen diplomatlaryň işleýişleri ýaly resmi lybaslaryny çykaryp arkaýyn oturyp biljekdikleri aýdyldy we müsürli ilçi-de feskasyny çykardy. Iňlis gazetiniň aýdyşy ýaly hadysa asla bolup geçmedi. Ýurduň baştutany Abdylmälik Hamzany şol gün agşam başga döwletiň wekili däl-de, hakyky dost ýaly görüpdü we oturşypdy».

Berlen şeýle beýanata garamazdan Müsürde dartgynlylyk dowam edipdir. Wagtyň geçmegi bilen müsür halky «tarbuş tarapdarlary bilen tarbuşa garşy gidýänleriň arasynda ikä bölündi!»

Iňlis gazetiniň şeýle habary bermek bilen meçew beriji formada dowam etdirmeginiň gizlin maksady barmydy?

Maksat Türkiýe-Müsür gatnaşygyny bozmakmydy? Ýa bolmasa müsür

jemgyýetçiligini bölmekmidi?

Iňlisler müsür eksplitasıýasyny 1922-nji ýylda soňlandyranam bolsa, goşunlaryny ýurtdan çykarmaýşy ýaly, Sues kanalyňyňam gözegçiliginden el çekmedi.

Iňlis imperializmine garşy çykan nasionalistler, çepçiler, täze gurlan «Ihwan» («Musulman doganlar» uly göreş alyp barýardy. «Tarbuş konfliktiniň» oppozisiýany bölmek maksady bardy: Özem Türkiýe halyflygy ýatyranda-da iňlisler ýeňastyndan «halyflyk Müsürde dowam etmeli» kompaniýasyny ýöredip, oppozisiýany parçalapdy. Tarbuş munuň şoňa meňzeş syýasy guralydy!

Iňlisler Müsüriň bir bitewi döwlet bolma müddetini, sekulýar gözlegde bolmagyny, goşun bölümlerindäki hoşnutsyz türk-çerkez ofiserleriniň agramyny paltalajak bolýardy...

* * *

Ýokarky taryhy epizody bermegimiň sebäbi bar.

Şeýtmegiňizi isleýärin:

Mediýada çykýan habarlary, aýratynam daşary ýurt habar beriş serişdelerini şeýle pikir bilen yzygiderli okaň: Maksat näme? Global mediýa uç-gyraksyz kabul etme (восприятие), propoganda merkezi. Olaryň hemmesi diýen ýaly «hojaýynlarynyň» syýasy bähbitleri üçin «habar» çykarýar. Elmydama eserdeňligi elden bermeseňiz zyýan görmersiňiz.

Meselem: Erdoganyň özi ABŞ-na gidesi gelenokmy ýa-da Ak Tam Erdoganyň gelmegini islänok?

Iki ýurduň mediýasynda bolmagyna garaşylýan resmi sapar barada habarlardyr düşündirişler berilýär. Edil ýöne psihologiki propoganda göreşi barýan ýaly! Munuň iň geň ýeri-de, Külliýe (Prezident köşgi) bu barada hiç hili beýanat berenok.

9-njy maýda bolmagyna garaşylýan resmi saparyň üstünde gaý-tupan turzulmagynyň çuň manylarynyň bardygyny pikir edýärin.

Men öň «Erdoganyň daşynyň gabalandygyny» ýazypdym. ABŞ resmi sapary bilen kimdir birileri bu gabawy ýygymak isleýärmí? Ýa bolmasa Erdogan gabawy böwürmek isleýärmí?

Şuňa we soňky döwürde zol başdan geçirýän wakalarymyza ýokarda

ýazanlarymy ýatdan çykarman baha beriň.

Bellik: Zähmetkeşleriň 1-nji maý baýramy gutly bolsun.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 01.05.2024 ý. Publisistika